

УДК 811.161.2

БУТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ТВОРЧОСТІ «ШІСТДЕСЯТНИКІВ»**Заремська І.М.**

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

У статті розкриваються особливості шістдесятництва як явища української культури. Увагу зацентровано на проблемі осягнення культурного буття українського народу Ліною Костенко. Автор показує тяглість і неперервність традицій культурного поступу.

Ключові слова: буття, культура, Ліна Костенко, нація, Оксана Пахльовська, шістдесятництво.

У творчості шістдесятників усвідомлення органічності синтетики долі народу і стану культури постає як постійно чинний центр подеколи (а у певні моменти – здебільшого) у трагічному звучанні, розпростореному дисонансним світовідчуттям граничного – філософського-категоріального – рівня. Шістдесятників тому і назвали митцями національної ідеї, коли синтетика поетичного світобачення митців цієї когорти втілюється багаторівнево, творячи художню модель світу, яка увібрала потрібну проекцію: сприймання сучасності у світлі минулого і прогностичного майбутнього – ніби продовжуючи і актуалізуючи Тарасове «і мертвим, і живим, і ненародженим...». Їхнє письмо об'єднує єдина системоутворююча тенденція: пристрасть у широкому розумінні – як духовна, ідейно-психологічна, і словесно-зображальна енергія творчої індивідуальності – Митця. Ідеться про активізацію, а точніше – про вивільнення креативної авторської змоги, завдяки якій митець стає особистістю посправжньому творчою, готовою і спроможною не тільки «відбити» в собі світ в усій його складності та неоднорідності, а й по-своєму інтерпретувати, естетично змоделювати його.

Так витворюючись контекст, що обсягом своїм дорівнював суспільній свідомості світової культури. Контекст зближення модерної поезії шістдесятників, хоча б Ліни Костенко, Ірини Жиленко, Івана Драча, Миколи Вінграновського, Бориса Олійника, Ігоря Калинця та ін., з діаспорною поезією природно поєднував їх із культурним феноменом, з одного боку, неокласиків і – ширше – мистецтва Розстріляного відродження, а з іншого – постмодерну світового мистецтва. І тут малозначимою є належність когось із них до тієї чи іншої культурно-стилістичної епохи, як і їх регіональна «паспортизація» чи відокремленість, бо література, як і все мистецтво, перебуває у загальносвітовому вирі культурності. Найбільше важить у цій мистецькій єдності та якість, яка й складає справжню вартість філософії культури. Печать творчої особистості об'єднувала у потужний естетичний світ українського слова поетів, які солідаризувалися у процесі мистецького осягнення Всесвіту. Опановуючи колосальну духовно-емоційну енергію українського слова, вони прагнули «своїм життям до себе дорівнятись», тому кожен із названих поетів вже за життя ставав значно більшим і вагомим за власне літературний спадок. Цим і визначається вагомість того акценту, який фокусується концептом «ідейно-художній контекст літературної доби».

Поетична творчість як особлива єдність етнолінгвістичних та лінгвокультурних феноменів, що зумовлюють її своєрідність, є одним із шаблів багатаспектного ставлення до світу, аксіологічно зорієнтованого здатністю людини за допомогою трансцендентної чутливості пізнавати дійсність, формуючи цілісний образ універсуму. Унікальним ментальним простором етико-естетичних пріори-

тетів є творчість видатних поетів сучасності Ліни Костенко та Івана Драча. Художня своєрідність їх поетичного набутку резонує вплинула на літературно-критичну думку, надаючи якісний матеріал для плідних роздумів. Уже фактом своєї феноменальності творчість Ліни Костенко та Івана Драча спонукала до концептуально різних підходів осмислення, репрезентованих у працях Володимира Базилевського, В'ячеслава Брюховецького, Віталія Дончика, Миколи Ільницького, Марка Гольберга, Галини Гордасевич, Наталі Забужко, Михайла Кудрявцева, Юрія Карпенка, Михайлини Коцюбинської, Галини Кошарської, Івана Кошелівця, Анатолія Макарова, Олени Никанорової, Володимира Панченка, Валентини Саєнко, Тараса Салуги, Елеонори Соловей, Анатолія Ткаченка, Івана Фізера, Володимира Шелеста. Завдяки іманентній багатозначності обраного об'єкта, його практичній невичерпності кожен із науковців знаходив власну нішу, залучаючись до нескінченного полілогу про творчість письменників. Тому, навіть узагальнивши титульну проблематику більшості досліджень, матимемо можливість пересвідчитися в тому, що простір для нових наукових студій про цей унікальний феномен національної культури майже безмежний.

Актуальність статті ґрунтується на необхідності пояснити духовний потенціал творчості Ліни Костенко – репрезентатора української культури взагалі та шістдесятництва як її духовно-естетичного феномену зокрема, – виходячи зі з'ясування глибини і широти національної специфіки як на рівні проблематики, так і у сфері поетики. Це потрібно здійснити для того, щоб відійти від ментальних стереотипів та витлумачити творчість Ліни Костенко переконливо й адекватно до її виключних можливостей залишатися національно своєрідною і вписаною в світовий контекст.

Мета дослідження полягає у поглибленому аналізі природи художньо-образного мислення Ліни Костенко у контексті духовних осягнень письменницею культурного буття українців.

Розуміння культурного феномену Ліни Костенко та її намагання «оприяти» українську культуру світові неможливе без осягнення (хоча б фрагментарного) руху шістдесятництва. Доля покоління шістдесятих років була драматичною. Проти молодих, здебільшого дуже талановитих творців, головним покликанням яких (принаймні на початку їхньої діяльності) було врятувати й розвинути українську культуру, влада використала весь наявний репресивний апарат. Ціна, яку довелося заплатити цьому поколінню української інтелігенції за вірність національній ідеї, була занадто високою: позбавлення можливості працювати, ув'язнення, табори, заслання... Діяльність шістдесятників полягала не в простому змаганні літературно-мистецьких та суспільних ідей. У двобой зійшлися «чоловіцтво зі звірством», сказав би І. Франко, і могутніша зв'язка сила зламала сотні і тисячі людей, поні-

вечила молодий цвіт нації. Але не зламала цілого покоління. Галерея персоналії засвідчить прикру актуальність давнього «O tempora, o mores!» і ферментальну вічну новину – талант завжди подиву гідний [3, с. 4].

Нам імпонують погляди Оксани Пахльовської, яка розглядає шістдесятництво як феномен філософський. І це важливо: дослідити насамперед філософське підґрунтя – ті невидимі духовні опори, філософеми, які жили й надавали цьому явищу смислового виміру [9, с. 67].

Феномен шістдесятництва є своєрідним діагностичним центром. Є футурологічним прогнозом. Є, врешті, «літературою попередження». Разом з тим 60-ті рр. становлять собою точку відліку цілого ряду парадоксальних, часто когеорліктних процесів [9, с. 67].

Шістдесятники відтворили і захистили категорію «бути», як піввалину культури. Їхні ж наступники змінили категорію «бути» категорією «здаватися». Однак, прикоро, що 60-ті не завершили свою революцію: вони її почали і довели до моменту історичної реалізації. Примітно, проте, що значна частина шістдесятників продовжує її і сьогодні. Серед них – відома українська письменниця, поетеса, «народу гілочка тернова», цілителька від «історичного безпам'ятства» Ліна Костенко.

Наслідуючи настанову Оксани Пахльовської про необхідність «з'ясування географії пустель у вивченні української культури, звільнення культурознавчої й історичної думки від анахронічних підходів, застарілого інструментарію, від апріорних схем і нав'язаних догм» [8, с. 51], спробуємо розкрити позицію Ліни Костенко щодо цього питання.

Так, у виступі перед студентами Києво-Могилянської академії письменниця назвала культуру «гуманітарною ауру нації» і зазначила, що «у нас є прекрасні вчені, фахівці з різних галузей знань, але чомусь прислухаються не до них, їхні поста-ті відсутні у головному дзеркалі нації... Враження таке, що того дзеркала взагалі нема. На його місці нуль. Дірка, заткана павутиною. Навіть не дефект головного дзеркала, а його відсутність» [6, с. 12]. Суголосно висловлюється й Оксана Пахльовська, яка наголошує на нагальності «теоретичного рівня репрезентації української культури, спроможного функціонувати в контексті сучасної світової науки» [8, с. 52]. Зрозумілою, на думку О. Пахльовської, є причина такого «дефекту», – це «великою мірою результат наступу Системи на Культуру впродовж стількох десятиліть, результат варварського пристосування гуманітарного мислення до потреб ідеології, перетворення культури на її служницю, що призвело до руйнації етики, до деградації громадянської свідомості та деградації моральних орієнтацій соціуму». І далі – застереження: «Не розуміти цього сьогодні – злочин перед майбутнім» [8, с. 55].

За словами Івана Дзюби, «Слово – це невід'ємна частина історії України, її культури, її персоналітету» [1, с. 5]. Нагадаємо, що Ліна Костенко належить до покоління митців, які об'єдналися не за тематичним чи часовим принципами – їх поєднує духовність – це покоління шістдесятників, яких Л. Костенко називає «колом вузьким, зате добірним», що складалося із «людей дивовижних», але воно «потроху розтануло в часі... Наступне покоління на них озирнулося, а ще наступніше хвицнуло ратицями й забуло» [7, с. 50].

Р. Корогодський слушно зауважує, що будь-яке історико-культурне явище не може виникнути на порожньому місці. Воно обов'язково укорінене. Корінням шістдесятництва було Українське Відродження.

У переважній більшості його учасників розстріляли. Решту взяли в полон [2, с. 8]. Про життя своїх «мистецьких пращурів» Ліна Костенко пише так: «Минулого нема. Майбутнього не буде. / Є скрипка, є життя. І ти на ній – смичок» [4, с. 403]. Ось так, за допомогою «буттєвих» дієслів «є», «нема», «не буде» письменниця показує трагічну долю митців. Незважаючи на такий життєвий трагізм, коли «з темних небес дивляться загиблі поети й герої», письменниця розуміє, що «... це окопи. Це ті мертві, що тримають лінію оборони. А живі мітингують. Борються за крісла. Проводять конгреси, брифінги, прес-конференції. Закликають одне одного сісти за стіл переговорів. Для мене це все одно, що шарудіти в сні» [7, с. 351-352]. Письменниця чітко продумує використання іншомовних лексем «мітинг», «брифінг», «конгрес», «прес-конференція», щоб показати, що сучасна культура, а точніше ті, хто її творить, намагається «тримати руку на пульсі подій», однак все це лише пусті розмови, про це й говорить Л. Костенко – «шарудять у сні» – «важко бачити, як справу твого життя зводять нанівець» [7, с. 168]. Натомість треба (як би це не було важко) чітко усвідомлювати, що «сама культура, власне культурний і літературний процес – це ж витоптане і вигоріле поле після нічного сатанинського шабашу» [8, с. 58-59].

Українській культурі разом із народом довелося пройти нелегкий шлях історичного поступу, та й невідомо, коли було важче. Можливо, тоді, коли їх «душили три зашморги – великодержавний, котрий душив усіх, колоніальний, котрий душив колонію, і самі українці, котрі вже багато чого блокували хронічною нерозв'язаністю своїх проблем» [5, с. 4]. Незвичне для української лінгвокультури поєднання числівника «три», котрий зазвичай використовується у казкових сюжетах і є їхнім основним атрибутом із «чорною реальністю», котру ми переживаємо. Повноцінний же розвиток культури, на думку О. Пахльовської, буде можливий лише тоді, «коли конформізм – а отже, принциповість і відповідальність, а отже, нездатність до відступу, – стане векторною категорією та внутрішнім імперативом не лише інтелектуальної, а й загалом усіх форм суспільної діяльності» [8, с. 59].

Дослідник українського шістдесятництва як культурного явища узагальнив свої спостереження, сформулювавши характерні риси творчості представників цього мистецького кола. Отже, за його словами, вирішальний сенс концепції шістдесятництва у моральному критерії. Громадянська позиція у сприйнятті культури, національне й, водночас, загальнолюдське заангажування. Найширший вияв самобутності у творчості: новаційність, афористичність, високі естетичні вимоги – передусім естетичні, філософська глибина, будь-які умовні форми поруч з неореалізмом, іншими поетиками [3, с. 5]. Важко не погодитися із такими висновками, тим більше, що й Ліна Костенко вустами героя роману «Записки українського самашедшого» говорить про «заангажованість» шістдесятників – «заангажовані в добро, в справедливість, в поняття честі й солідарності. Крізь них ніби світилася Україна, відтак не виникало сумніву, що вона є. А тепер тільки й того, що ще не вмерла, як співається у нашому Гімні» [7, с. 194]. Більш детально варто зупинитися на метафоричному висловлюванні «крізь них світилася Україна», де знову ж таки мається на увазі «гуманітарна аура нації», яку створюють її культурні й громадські діячі. А тепер Україна «не вмерла лише в Гімні», адже, «коли починається смерть культури, настає культура смерті» [7, с. 44]. І знову звернемось до застороги Оксани Пахльовської: «...

якщо Україна не змінить ритму і координат власного культурного часу, то сьогодні, як ніколи, вона має ризик перетворитись на застиглу музейну екзотику – таку собі псевдохату з псевдорушниками (щоправда вже дезактивовану після Чорнобиля) – на тлі динамічних контурів постіндустріальної цивілізації» [8, с. 59].

Відомий публіцист і громадський діяч Олександр Сугоняко у статті «Дух повстанців – щеплення від руїни» прагне з'єднати суспільно-громадський, інтелектуально-культурний, морально-духовний досвід різних генерацій, що так чи інак спричинилися до розмаїтих форм боротьби за незалежність України, щоб закласти спадкоємність, тяглість традицій «духу повстання». Він пише: «Покоління нації – як річні кільця у дерева, які мусять передавати одне одному все необхідне і важливе для життя, те, що об'єднує їх у цілість... Практична відсутність духовного життєобміну між поколіннями робить народ слабким і вразливим» [10, с. 5]. Особливо, якщо зважати на те, що «була знищена інтелектуальна енергія України, був радикально змінений код її культури, з якого був виїнятий, елімінований її пи-

томий, європейський компонент» [8, с. 69]. І це при тому, що у XVII-XVIII століттях Україна вже була включена в культурний простір тогочасної Європи (потужний шар латиномовної літератури, розвиток гуманістично-ренесансних тенденцій, Бароко, існування бібліотек, друкарень, Острозької та Києво-Могилянської академії, братських шкіл).

Хто ж той «чорний деміург», який так уміло перешкоджав українській культурі розвиватись за об'єктивними законами історії? Адже вся історія України та її культури – «це, власне, і є історія постійного насилля над нею, підміни органічного розвитку прескриптивними формами еволюції» [8, с. 75]. Так і виходить, що не лише історія, а й геокультурний простір української нації є «серією парадоксів, фальсифікацій та злочинних перекручень реального стану речей» [8, с. 78].

Подальші перспективми досліджень у цьому руслі вбачаємо в з'ясуванні онтологічно-екзистенційної всеохопності української культури, яка обіймає весь спектр світовідчуття й світопереживання українців, окресленні її спектральних характеристик та домінант.

Список літератури:

1. Дзюба І. Є поети для епох / І. Дзюба. – К.: Либідь, 2011. – 208 с.
2. Корогодський Р. Віднайдений час / Р. Корогодський // Українська мова та література. – 2003. – № 16. – С. 4-8.
3. Корогодський Р. Шістдесятники поза пафосом / Корогодський // Українська мова та література. – 2003. – № 39-40. – С. 3-5.
4. Костенко Л. В. Вибране / Л. В. Костенко. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
5. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури / Л. Костенко // Урок української. – 2000. – № 2. – С. 2-7.
6. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала / Л. Костенко // Урок української. – 2000. – № 2. – С. 9-15.
7. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Л. Костенко. – К.: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2011.- 416 с.
8. Пахльовська О. Ave, Еуропа! ст., доп., публіц. (1989-2008) / Оксана Пахльовська. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – 656 с.
9. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту / О. Пахльовська // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 65-84.
10. Сугоняко О. Дух повстанців – щеплення від руїни / О. Сугоняко // Наша віра. – 2002. – № 11.

Заремская И.М.

Глуховский национальный педагогический университет имени Александра Довженко

БЫТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ТВОРЧЕСТВЕ «ШЕСТИДЕСЯТНИКОВ»

Аннотация

В статье раскрываются особенности шестидесятничества как явления украинской культуры. Внимание акцентировано на проблеме постижения культурного бытия украинского народа Линой Костенко. Автор показывает преемственность и непрерывность традиций культурного развития.

Ключевые слова: бытие, культура, Лина Костенко, нация, Оксана Пахлевская, шестидесятники.

Zaremska I.M.

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

THE NATIONAL CULTURE'S EXISTENCE IN THE WRITERS' OF «SIXTIES» CREATIVITY

Summary

The peculiarities of the sixties as a phenomenon of Ukrainian culture are revealed in this article. Particular attention are accentuated on the problem of Lina Kostenko's understanding the cultural existence of the Ukrainian people. The author shows the continuity of tradition and cultural development.

Keywords: existence, culture, Lina Kostenko, nation, Oksana Pachlowska, «sixties».